

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

פרשת לך-לך: מילה בהרדמה

אל הרב אריה צבי פרומר¹ הגיעה שאלה עצובה. מדובר היה בתינוק שנולד אך לא מלו אותו משום שאחיו שנולדו כמה שנים לפניו נפטרו במהלך ברית המילה, כאשר הטענה היא שהם נפטרו מחמת הכאב הגדול של המילה אליה היו רגישים. כעת חששו ההורים למול את התינוק שנולד, שמא גם הוא סובל מאותה בעיה תחושתית לה היו רגישים אחיו. הרב פרומר העלה הצעה מעניינת: "למשוח את האיבר בסם המצנן שלא ירגיש כ"כ הצער בשעת המילה". האם הצעה זו התקבלה? האם מותר להרדים את האיבר כך שהתינוק לא יחוש את כאב ברית המילה? האם יהיה הבדל בין אם מרדימים את האיבר עצמו בהרדמה מקומית לבין אם מרדימים את האדם עצמו בהרדמה כללית? בפרשת השבוע הצטווה אברהם אבינו וזרעו אחריו על קיום ברית המילה:

זאת בריתי אשר תשמו וביני וביניכם וביין זרעך אחריך המול לך כל זכר. ונמלתם את פשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני וביניכם.²

לצד השמחה בברית המילה יש צער וכאב המלווים את הנימול. משום כך קבעה הגמרא³ שאין מברכים 'שהשמחה במעונו' בברית המילה משום שיש צער לתינוק, ואף יש ראשונים הסוברים שאין לברך ברכת 'שהחיינו' בברית המילה⁴ משום צער התינוק.⁵

האם יש מטרה שהנימול ירגיש את צער ברית המילה, או שמא אין כל הכרח לסבול ולהצטער ולשם כך יהיה מותר להרדים את הנימול או את האיבר עצמו? שאלה זו התעוררה לפני שנים רבות, ולפנינו גישות שונות.

הרדמה מקומית

הרב מאיר אריק⁶ נשאל אודות אדם מבוגר שבא להתגייר וכעת עליו לעבור ברית מילה, האם אפשר למרוח משחה על האיבר שתגרום להרדמתו, וכך האיש לא ירגיש את כאב ברית המילה? לדבריו, חז"ל הכירו סמים מרדימים שגורמים לחוסר תחושת כאב ובכל זאת הם לא הציעו להשתמש בהם בברית המילה, דבר המורה שאין להשתמש בהם כלל. לאור זאת הוא טוען שהכאב והצער בברית המילה הם חלק אינטגרלי ומהותי ממנה, דבר המוכח מדברי המדרש על הפסוק בפרשת השבוע: "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אֶבְרָהָם",⁷ אמר רבי אבא בר כהנא, הרגיש ונצטער כדי שיכפול לו הקב"ה שכרו.⁸ הרי שברית המילה של אבי האומה הייתה ללא כל סם הרדמה אלא דווקא בהרגשת תחושת הכאב והצער, ולכן אין להשתמש כלל בהרדמת האיבר או האדם בברית המילה: "דהמילה צריכה להיות ע"י צער דווקא".

¹ שו"ת ארץ צבי (ח"א סימן נו).

² בראשית (ז, י-יא).

³ כתובות (ח ע"א).

⁴ תוספות (סוכה מו ע"א ד"ה העושה; בכורות מט ע"א ד"ה לאחר); ר"ן (סוכה כב ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה וכתוב).

⁵ תוספות (עירובין מ ע"ב ד"ה דלמא); אור זרוע (ח"ב ה' מילה סימן קז).

⁶ שו"ת אמרי יושר (ח"ב סימן קמ אות ג).

⁷ בראשית (ז, כו).

⁸ מדרש (בראשית רבה, פרשה מז סימן ט).

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

מדברים אלו שתחושת הכאב של הנימול מהווה חלק מהותי מברית המילה, יש להוסיף את דברי הרב אליהו גוטמכר⁹ שכתב בשם בעל היכלי יקר¹⁰ שכל אדם יכול על צרותיו בעת בכיו של התינוק :

יכול כל אדם על צרותיו בעת בכי הנימול מייסורי המילה, שקול זה עולה בלי מונע מכל קליפה שיכלל גם תפילתו, על זה נאמר כי שמע ה' קול בכי, כלומר בכי הילד הנימול, שמע ה' תחינתי ה' תפילתי יקח. והוא עצה נפלאה.

מכאן מוכח, אומר הרב אליעזר יהודה ולדינברג¹¹ שזו "הוכחה חותכת עד כמה שחשיבות גדולה היא בכי הנימול מייסורי המילה".

פוסקים נוספים תמכו בגישה זו, שאין להשתמש בהרדמה בברית מילה, לא מקומית ולא כללית, אא"כ יש חשש לכאב גדול מאוד המצוי בעיקר במילת אדם מבוגר.¹²

על שיטה זו הטוענת שהכאב בברית המילה הוא חלק מהותי מקיומה ולכן אין להרדים את הנימול או את האיבר שלו, חלק הרב יחיאל יעקב ווינברג¹³ וטען שאין מקור לטענה זו, ובדברי המדרש שאברהם הצטער בעת קיום ברית המילה מבואר שהיה זה רק כדי לקבל שכר על המצווה, "אבל אין זה מוכרח שיש חיוב לגרום צער לילד שאין בו דעת להרגיש צער קיום המצווה".¹⁴ ואף יתכן שאברהם עשה כן לגודל תשוקתו בדבקות בהקב"ה באופן של קיום המצווה בכאב, אך אין מכך ראיה לכל אדם שחייב לכאוב בברית המילה.¹⁵

לאור זאת, פסק הרב יהודה לייב צירלסון¹⁶ במקרה של ילד בן חמש שנים שלא מלו אותו בזמנו משום חולשתו, וכעת אימו מתנה את קיום ברית המילה רק לאחר שימרחו על האיבר סם הרדמה כדי שלא ירגיש הילד את הכאב, שיש למול אותו בהרדמה מקומית של האיבר משום שאין כל צורך בגרימת כאב וצער בעת קיום מצוות ברית מילה.

הרדמה כללית וגדר מצוות מילה

עד עתה דנו הפוסקים על הרדמה מקומית של האיבר עצמו, אך האם הוא-הדין לגבי הרדמה כללית של האדם עצמו? אמנם הרב יחיאל יעקב ווינברג¹⁷ התיר הרדמה מקומית של האיבר, אך הוא אסר לבצע ברית מילה בהרדמה כללית, משום שמצוות צריכות כוונה, וכאשר האדם מורדם חסרה לו הכוונה שבמצווה.¹⁷ על כך הוסיף הרב שמואל וואזנר,¹⁸ שלכתחילה אף לא מועיל שהאדם מכוון לקיום המצווה לפני שמורדם, כי בעת קיום המצווה הוא מורדם ואינו מכוון למצווה.

אולם, פוסקים¹⁹ שונים התירו לקיים ברית מילה בהרדמה מלאה, ולדבריהם אין חיסרון בהעדר כוונה למצווה בעת קיומה. ויש להבין את שיטתם, הרי מצוות צריכות כוונה ובמיוחד מצווה של תורה כמצוות ברית מילה,²⁰ א"כ מדוע אין חיסרון של כוונה למצווה בהרדמה כללית?

⁹ הגהות הרב אליהו גוטמכר (שבת קל ע"א, נדפס בסוף ש"ס וילנא).

¹⁰ עוללות אפרים (ח"ג מאמר תע).

¹¹ שו"ת ציץ אליעזר (ח"כ סימן עג).

¹² שו"ת ציץ אליעזר (ח"כ סימן עג); שו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן קמז אות ב); שו"ת דברי יהושע (ח"ו סימן ו).

¹³ שו"ת שרידי אש (ח"ב סימן סב).

¹⁴ ראו כן גם: שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ד סימן מ אות ב); שו"ת יביע אומר (ח"ה יו"ד סימן כב אות ד).

¹⁵ חוקת הגר (פרק טו הערה 31).

¹⁶ שו"ת מערכי לב (יו"ד סימן נג).

¹⁷ לדבריו, יש ליישם זאת גם בתינוק קטן שאינו יודע לכוון למצווה, שאין להרדימו הרדמה כללית, כי נוהגים בו כמבוגר הנכנס לברית: ואם מפילים עליו תרדמה הרי הוא כאבן דומם, ואין מקיימים ברית עם אבן. סיבה שונה לאי-הרדמת תינוק, ראו: שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ד סימן מ אות ב) משום שהיא פוגעת בבריאותו.

¹⁸ שו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן קמז אות ב).

¹⁹ הרב דוד צבי קצבורג (תל תלפיות, ח"ד תרנ"ו עמוד 61); שו"ת מהרש"ם (ח"ו סימן קח); שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ד סימן מ אות ב); שו"ת יביע אומר (ח"ה יו"ד סימן כב).

²⁰ ראו: מגן אברהם (או"ח סימן ס ס"ק ג).

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

התשובה לשאלה זו נוגעת במחלוקת יסודית בהגדרת מצוות מילה.

ניתן לסווג מצוות שונות לפי הגדרות שונות, כאשר אחד הסיווגים בין המצוות הוא בין מצוות שעיקרן בפעולת האדם, היינו שרצון התורה שהאדם יקיים בעצמו את המצווה, כמו מצוות לולב שהמצווה שהאדם יטול לולב, לבין מצוות שעיקרן קיומן הוא בתוצאה, היינו השגת התכלית, כמצוות פדיון שבויים שהעיקר שהשבוי יהיה פדוי ומעשה הפדייה משמש כאמצעי להשגת התכלית. כעת עלינו לשאול, האם מצוות ברית מילה היא מצוות פעולה או מצוות תוצאה?²¹ יתכן ושאלה זו נעוצה מכבר בפסוקי התורה בפרשת השבוע²² - מצד אחד נאמרה לשון פעולה: "המול לְכֶם כָּל זָכָר, וּנְמַלְתֶּם אֶת בְּשָׁר עֲרֻלְתְּכֶם", אך מופיעה גם לשון סבילה המורה על התוצאה של המילה: "וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם", היינו היות האדם חתום באות ברית.

אחת ההשלכות משאלה זו היא האם מצוות מילה היא מצווה חד-פעמית או מתמשכת? כלומר, אם המצווה היא מעשה המילה, אז קיומה הוא ברגע אחד, בעת החיתוך והפריעה, ולאחר-מכן מסתיים מעשה המצווה ושוב אין האדם מקיים עוד את המצווה. אבל אם הגדרת המצווה היא כמצוות תוצאה, שהאם יהיה חתום באות ברית, הרי שמצווה זו מתקיימת כל ימיו של האדם המהול שבגופו יש אות ברית.²²

בגמרא מובא:

בשעה שנכנס דוד לבית המרחץ וראה עצמו עומד ערום. אמר, אוי לי שאעמוד ערום בלא מצווה. וכיון שזכר

במילה שבבשרו נתיישבה דעתו.²³

בשו"ת מהר"ח אור זרוע²⁴ הוכיח מכך שמצוות מילה היא מצוות תוצאה, שהרי אם המצווה הייתה מוגדרת כמצוות פעולה, לעשות מעשה חיתוך ופריעה, אז מעשה זה הסתיים לפני הרבה שנים ומדוע שמח דוד שראה שהוא מהול ומקיים מצווה. אלא מוכח מכך שהגדרת המצווה היא מצוות תוצאה שמתקיימת בכל רגע ורגע בו האדם מהול וחתום באות ברית. לכן שמח דוד המלך שגם כעת הוא מקיים את המצווה בהיותו מהול.

השלכה נוספת מהבחנה זו בין מצוות תוצאה למצוות פעולה היא הכוונה במצווה. מעשה מצווה הנעשה ללא כוונה הרי הוא כנעשה מאליו ללא קשר לאדם, שהרי כוונת האדם במעשה המצווה יוצרת זיקה בינו לבין קיום המצווה. לפיכך, דווקא במצוות המוגדרות כמצוות פעולה ומוטלות על האדם לקיימן יש צורך בכוונה. אך במצוות שעיקרן בתוצאה והשגת התכלית, אין צורך בכוונה משום שעל כל פנים הושגה התוצאה.²⁵

כעת נשוב לקיום ברית מילה בהרדמה כללית, שיש שאסרו זאת משום שמצוות מילה צריכה כוונה ככל המצוות וכאשר האדם הנימול מורדם הוא אינו יכול להתכוון למצווה. שיטה זו מבוססת על כך שהגדרת מצוות ברית מילה היא כמצוות פעולה המוטלת על האדם, ולכן יש דרישה לכוונה כדי שהאדם יקיים את המצווה.²⁶ אך אם נאמר שהגדרת המצווה היא מצוות תוצאה, שהאדם יהיה חתום באות ברית, אזי אין צורך בכוונתו למצווה כי מכל-מקום הושגה התכלית והיא אינה תלויה במעשה האדם.²⁷ לפיכך, יש סברו שמחמת הגדרה זו אפשר לקיים ברית מילה בהרדמה ואין כל חיסרון במה שהאדם הנימול אינו מתכוון למצווה, משום שמצוות מילה היא מצוות תוצאה שאינה דורשת כוונה.²⁸

²¹ ראו: בן פורת (סימן ב אות ד); מנחת חינוך (מצווה ב אות כב); שו"ת דבר אברהם (ח"ב סימן א); שו"ת זכר יצחק (ח"א סימן א); סימן ה); שו"ת פרי יצחק (ח"ב סימן לו); שו"ת חלקת יואב (ח"י סימן ד). המידות לחקר ההלכה (מידה טו אות סט) כתב לחקור באופן שונה, האם גדר המצווה הוא לא להיות ערל (שלילי) או להיות מהול (חיובי).

²² ראו: שו"ת בית הלוי (ח"ב סימן מז).

²³ מנחות (מג ע"ב).

²⁴ שו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן יא).

²⁵ ראו: קובץ שיעורים (ח"ב סימן כג אות ו); המקנה (סופר, כלל נג פרט א אות ג ד"ה ובוזה); מנחת חינוך (מצווה א); שו"ת שערי דעה (ח"א סימן נז); אתון דאורייתא (כלל יג ד"ה והנה).

²⁶ מנחת חינוך (מצווה ב אות יח).

²⁷ שו"ת זכר יצחק (ח"א סימן ה).

²⁸ שו"ת מהרש"ם (ח"י סימן קח); הרב יואב יהושע ויינגרטן (קובץ אוהל מועד סימן ז; השו"ת לדבריו בשו"ת חלקת יואב, ח"י סימן ד, שמילה היא מצוות תוצאה).